

Klasik Türk Şiirinde Yelpaze

Yücel Ünlü Aydın^{a, b}

Özet

Yelpaze, giyim kuşam kültürünü tamamlayan bir aksesuar ve günlük yaşamı kolaylaştıran bir eşya olarak 15. yüzyıldan itibaren klasik Türk şiirinde yer almaya başlamıştır. Saray çevresinde kullanılmasıyla övgü vesilesi olmuş kimi zaman da sevgilinin güzellik unsurlarıyla bağdaştırılmıştır. Yelpazeyle eş anlamlı olarak kullanılan mirvaha, meges-rân, bâd-bâz, bâd-bâr, bâd-bîz ve bâd-bîzen kelimeleri yelpazenin klasik Türk şiirindeki geniş kapsamını göstermektedir. Bu çalışmada 15.-19. yüzyıla ait divan ve mecmualar taranarak klasik Türk şiirinde yelpaze ve yelpazeyle eş anlamlı kelimelerin kullanımı tespit edilecektir. Yelpaze kelimesiyle kurulan benzetmeler, yelpazenin işlevleri, yelpaze çeşitleri, yelpazenin hareketiyle şairlerin ritim ve ahenk tasarrufları arasındaki ilişki örnek beyitlerle açıklanacaktır. Yelpazenin sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilişkisi incelenecektir. Yelpaze, rağbet gören bir eşya olarak şairlerin redif seçimlerine de yansımıştır. Zâtî, Hayâlî Bey, Mesîhî ve Edirneli Nazmî tarafından yazılan yelpaze redifli gazeller vezin, eda, mana ve muhteva birliği açısından incelenerek bu gazellerin nazire olup olmadığı tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk Şiiri
Yelpaze
Mirvaha
Meges-rân

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 01.01.2022
Kabul Tarihi: 28.03.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1052163

The Hand Fan in the Classical Turkish Poetry

Abstract

The hand fan has started to take place in classical Turkish poetry since the 15th century as an accessory that complements the clothing culture and an item that facilitates daily life. Being used around the palace means to praise, sometimes associated with the beautiful elements of the lover. Mirvaha, meges-rân, bâd-bâz, bâd-bâr, bâd-bîz, bâd-bîzen used synonymously with it, show wide scope in Classical poetry. In this study, fan and use of synonymous in Classical poetry will be detected in magazines and divans which are belonging 15th-19th centuries. Established similes with it, functions, types, movement relationship, poets rhythm and harmony, will be explained with sample couplets. Relationships will be examined with the beauty of lover The hand fan is reflected in poets' *rediff* choices as sought-after. Ghazals with hand fan *rediff* written by Zâtî, Mr Hayâlî, Mesîhî and Nazmî from Edirne will be examined in terms of meter, tone, meaning-content unity, and determined whether ghazals are *nazires* or not.

Keywords

The classical Turkish poetry
The hand fan
Mirvaha
Meges-rân

About Article

Received: 01.01.2022
Accepted: 28.03.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1052163

^a İletişim Yazarı: yunlu@metu.edu.tr.

^b Öğr. Gör. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Ankara, ORCID numarası: 0000-0003-1465-4614.

Giriş

Sözlükte yelpaze “sıcak havalarda yüzün etrafındaki havayı hareket ettirerek yüze serinlik sağlayan âlet” (Şemsettin Sami 1978: 1552) olarak tanımlanmıştır. Serinlik sağlayan bir eşya olması yanında yelpaze zamanla güzelliği tamamlayan bir aksesuara dönüşmüştür. Bunda etkili olan yapıldığı madde, kullanılan malzemeler ve el işçiliğidir. “Ayrıca elmaslar ve sair kıymetli taşlar ile tezyin edilmiş murassâ yelpâzeler de şıklığın yanında zenginlik göstergesi olmuştur.” (Koçu 1969: 243). Osmanlı’da ileri gelenlerin zenginliğini gösteren bir araç olarak çeyiz takımında değerli madenlerle işlenmiş yelpazeler bulunması bir statü göstergesi olmakla birlikte yelpazenin sosyal hayattaki yerini de ortaya koymaktadır (Abdülaziz Bey 1995: 119).

Yelpazenin günlük yaşamda serinletmek, şıklığı tamamlamak, itibar göstergesi olmak işlevlerinin yanı sıra toz almak, sinek kovmak ve iletişim kurmak amacıyla da kullanıldığı görülmektedir. Şiir metinlerinde yelpaze bu kullanım alanlarıyla birlikte yeni soyut anlamlar kazanarak imgeye dönüşmektedir.

Yelpaze kelimesinin kökeni hakkında iki görüş bulunmaktadır. “Tietze, Rasanen ve Nişanyan’a göre yelpaze Türkçe olan rüzgâr anlamına gelen yel köküne Farsça bâdzen (rüzgâr vuran) eklenmesiyle oluşmuştur. İkinci görüşe göre yelpi- (estirmek) köküne Osmanlı Türkçesinde sık görülen -se istek bildiren ekin getirilmesiyle gelişmiştir. Buna göre yel+pi-se- yelpazelenmek istemek anlamındadır.” (Gülensoy 1994: 1116).

Mirvaha, meges-rân, bâd-bâz, bâd-bâr, bâd-bîz ve bâd-bîzen kelimeleri de yelpaze anlamında kullanılmıştır.

Yelpazenin birçok çeşidi bulunmaktadır. Çeşitleri ile ilgili farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki; “hasır örgüsü, fildişi ve bağa, kumaş, dantel, kuş tüyü, kâğıt yelpazelerdir.” (Koçu 1969: 243).

Abdülaziz Bey (1995: 230) mücevherle süslü altından mine işlemeli, oymalı, yuvarlak cepte taşınan ve katlanan yelpazeler olmak üzere dört türlü yelpazeden söz eder.

2. YELPAZENİN KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE ESTETİK UNSUR OLARAK KULLANIMI

Klasik Türk şiiri, sosyal hayatı bütün ayrıntılarıyla estetik bir biçimde yansıtmaktadır. Bu nedenle içerik açısından etkileri günümüze kadar uzanan zenginliktedir. Bu zenginliğin kaynaklarından biri günlük yaşamı kolaylaştıran eşyalardır. Eşya, ihtiyaçtan doğar. İhtiyaçların çeşitliliği ve karşılanma biçimi ise toplum yapısı hakkında bilgi verir. Bu dikkatle klasik şiir metinlerine bakıldığında günümüzde hâlâ kullanılan birçok eşyanın varlığı göze çarpmaktadır. Bunlardan biri de yelpazedir.

Tespitlerimize göre klasik edebiyatımızda yelpaze kelimesinin ilk kullanımlarını 15. yüzyılda görüyoruz. Divanında yelpaze geçen şairlerden ilki Necati Bey’dir. Bu bilgiyi daha geç dönem olsa da resim sanatından bir örnekle de doğrulamak mümkündür. Atasoy’dan aktaran Bilirgen (2003: 92) “Surname-i Hümayun’ daki (1582) minyatürlerde yelpaze ve yelpazecilerin bulunduğu” belirtir.

Klasik Türk şiirine yansıyan yelpazeler çeşitli yönleriyle karşımıza çıkmaktadır. Yelpaze sözünü ettiğimiz farklı yönleri dikkate alınarak çalışmamızda alt başlıklarla ele alınacaktır.

2.1. Yelpaze Çeşidinin Öne Çıktığı Örnekler

Sarayda kullanılanlardan kâğıt olanlara kadar bütün yelpaze türleri şiire konu olur. Saray mensuplarının kullandığı kuş kanadından yapılan yelpaze sevgiliyi övmek için kullanılır. Yelpazenin değerini vurgulamak için mitolojik bir kuş olarak tasavvur edilen hümadan

yararlanılır. Memduhun elinde hümanın en uzun tüyünden yelpaze olsa aşkın güzellik zirvesinin ayına uçmaya layık olur:

Sezâdur öyle mâh-ı evc-i hüsn-i 'aşka pervâza

Eger destinde şehbâl-i hümdan olsa yelpâze (Râzî) (Ünlü Aydın 2018: 1360)

Gelibolulu Âlî, muhatabın kapısında başının göğe erdiğini, yüzüne yelpazeden hümanın kanadı dokunduğunu söyler:

Kapunda başı göğe şöyle irdi 'Âlî'nün

Yüzine mirvahadan şeh-per-i hümda tokınur (Gelibolulu Âlî) (Aksoyak 2018: 733)

Kıymetli bir yelpaze türü olan tavus tüyü yelpaze şiirlerde öne çıkartılır. Cennet kuşu olarak tanımlanan tavus, parlak tüyleri ve güzelliğiyle bilinir. Kanat ve tüyleri yelpazelerin yapımında da kullanılmıştır. Hâletî, hurilerin cennet tavusunun kanadından yelpaze yapsalar sevgilisinin karşısında durmaya layık olmadığını söyler:

Karşusunda turmaga şâyeste olmaz yârümün

Per-i tâvûs-ı cinândan bâd-bîz itseydi hûr (Azmî-zâde Hâletî) (Kaya 2017: 291)

Kuş tüyünden yelpazelerin yanı sıra Mısır-Hicaz tipi olarak da adlandırılan bayrak yelpaze örnekleri hasır bayrak yelpaze adıyla Topkapı Sarayı'nda kayıtlıdır. Koçu (1969: 243) tarafından yapılan sınıflandırmada bu tür, hasır örgü yelpaze içinde değerlendirilmektedir.

Cemâlî, sevgiliyi "Gerçekten güzeller içinde bir beysin." diyerek öne çıkarır. Sevgili bey olduğu için elindeki yelpazeyi de sancak olarak nitelendirir. Bayrak, şekli açısından yelpazeyi andırır:

Güzeller içre bir beğsin muhakkak

Elünde mirvaha gûyâ ki sancak (Cemâlî) (Ünlü Aydın 2018: 994)

Kasidelerde de yelpaze-bayrak ilişkisi üzerine kurgulanmış beyitler vardır. Mızrağının perçemi zafer yelpazesinin tuğu, sancağı memleket açanı, bayrağı da fetih yelpazesidir:

Nîzesiniün perçemi tûg-ı meges-rân-ı zafer

Râyeti kişver-güşâsı mirvaha cünbân-ı feth (Zâtî) (Kurtoglu 2017: 126)

Ayrı bir yelpaze türü olarak kaynaklarda belirtilmese de 19. yüzyılın moda anlayışını ele alan bir metin "Eski modalara bağlı kalanlar, hâlâ tam ortasında küçük bir ayna bulunan kaz veya kuğu bazen siyah devekuşu tüyünden yapılma yelpaze kullanıyordu." (Davis 2006: 171) cümlesiyle aynalı yelpazeden söz eder.

Haşmet de bir beytinde; "Aşk ateşini çoğaltan ve parlaklık veren sevgilinin elindeki aynalı yelpaze değil midir?" diye sorar:

Tâb-âver ü efzâyış olan âteş-i 'aşka

Destindeki âyîneli yelpâze değil mi (Haşmet) (Aksoyak-Aslan ty: 230)

Kıymetli ve ağır yelpazelerin yanı sıra kolay taşınan, kâğıttan yapılan yelpazeler de beyitlerde yer alır. Hâletî'nin beytinde, gül bahçesinin her gül fidanı, sevgiliyi serinletmek için al kâğıttan yelpazesini hazır etmiştir:

Yâr için her gül-büni gül-zârun olup germ-hîz

Hâzır itdi al kâğıddan müdevver bâd-bîz (Azmî-zâde Hâletî) (Kaya 2017: 348)

Yelpaze, türleriyle olduğu kadar biçimine dair ayrıntılarıyla da şiire girer. Sapı fildişi olan kuş tüyü yelpazelerin iki yüzü, altın sırma örgülü madalyon veya elmas taşla süslenirdi (Bilirgen 2003: 96). Şair, aşağıdaki beytinde yelpaze süsünden yola çıkar. Yelpazenin

ortasındaki yuvarlağı süsleme motifi sanma, ağlayan aşığın iki gözü bakınca kıskanma ile orada kaldı:

Miyân-ı mirvâhada sanma kursa-ı halkâr

Bakınca reşk ile kaldı dü-çeşm-i 'âşık-ı zâr (Râzî) (Ünlü Aydın 2018: 1360)

3. YELPAZENİN İŞLEVLERİ

3.1. Somut İşlevleri

3.1.1. Serinletmek

Yazın sıcak günlerinde rüzgârın insanı serinletmesi gibi yelpaze de oluşturduğu serin hava akımıyla sığanın etkisini azaltır:

İssi günde bâd-veş bâdı olur her dem hemân

Câna bahş olmasına bir hoş-safânun mirvâha (Edirneli Nazmî) (Üst 2018: 3075)

Yelpazenin serinletme işlevi, naat türünde bir kasidede Hz. Peygamber için; Şimal, senin merkebine deryada kamçıdır. Saba çölde sana yelpaze sallayandır." biçiminde değerlendirilmiştir:

Deryâda merkebüne senün kamçıdur şimâl

Sahrâda sana mirvâha-gerdân-durur sabâ (Ahmedî) (Akdoğan ty: 14)

Yelpaze ve sineklik sallama misafir ağırlama ritüellerinden biridir. Beyitte, saba çölde Hz. Peygamber'e yelpaze sallar. Klasik şiirimizde saba sevgilinin kokusunu getiren rüzgârdır. Böylece dizede yelpazeye benzeyen rüzgârla ilahî aşk hissettirilir. Kuzeyden esen şimal rüzgârının bineğe kamçı olması hızlı hareketi ifade eder. Miraç'ı hatırlatmaktadır.

Sahrâda sana mirvâha-gerdân-durur sabâ dizesinde yelpazenin işlevi vezin ve ses aracılığıyla vurgulanır. "Şiirin kendine özgü enstrümanları vardır. Bunlardan birisi de vezindir." (Aydemir 2019: 48). Me'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün vezniyle yazılan beytin iki dizesinde deryâda ve sahrâda geniş ünlülerin kullanımı simetrikdir. Derya sonsuz bir serinliği, çöl harareti çağrıştırır. Bu durum nerede olursa olsun, her yerde anlamını öne çıkarmaktadır. Deryâ-sahrâ, merkebüne-sana, kamçı-mirvâha-gerdân kelimeleriyle oluşturulan leff ü neşr kurgudaki paralelliği tamamlar. Yelpazenin sallanması ve kamçının hareketi ikinci dizede 10 kez tekrar edilen a sesi asonansıyla ifade edilir.

3.1.2. Uykuya geçişi kolaylaştırmak

Sıcak günlerde uyumayı kolaylaştıran yelpaze sevgilinin baştan çıkaran baygın bakışı için ilham kaynağı olmuştur. Aşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan ah rüzgârı, yelpaze gibi sallanıp sevgilinin gözlerine uyku getirir:

Der-hâb eden o nergis-i fettânı sen misün

Ey bâd-ı âh mirvâha-cünbânı sen misün (Nâ'ilî-i Kadîm) (İpekten 2019: 473)

Gelenekte ah, Arapça imlasıyla dumanı çağrıştırır. Uyku getirmesi bu nedenledir. "Kullanılan veznin, tercih edilen kalıbın şiirin bütün bileşenleriyle oluşturduğu armoni onu farklı kılan taraftır. Musiki unsurlarının da devreye girdiği şiir, ezgi-usul birlikteliğiyle ifade gücünü artırır." (Aydemir 2018: 48). Nâ'ilî'nin beytinde tercih edilen vezin kalıbı tekdüze bir kalıp değildir. Sevgili için kullanılan "nergis-i fettân" tanımlamasındaki sevgilinin işvesine uygun hareketli bir kalıp tercih edilmiştir. Beyitte muhataba yöneltile soru istifhamîdir.

Kaliteli bir uyku sürecinin tamamlanması için yelpaze kolaylık sağlar. Sevgili gül kokulu gömleğiyle gül bahçesinde tatlı bir uykudadır. Gül yaprağına benzetilen yelpaze hem serinlik hem de güzel koku yaymaktadır. Beyitte kapalı hecelerin yoğun olduğu tekdüze bir kalıbın kullanılması beytin temasını oluşturan yelpaze-uyku ilişkisini öne çıkarmaktadır:

Sahn-ı gülşende şeker-hâb itse ol gül-pîrehen

Bâd-ı hoş-dem verd-i ra'nâyı iderdi yelpaze (Sâbit) (Karacan 1991: 181)

Hayli zaman yelpaze sallayıcı idim. O işveli sevgili sabah uykusuna vardı:

Hayli zamân mirvaha-cünbân idüm

Vardı sabâ hâbına ol şîve-kâr (Râzî) (Ünlü Aydın 2018: 1361)

3.1.3. Mahremiyet alanı sağlamak

Yelpaze sevgilinin yüzünü saklamak için kullandığı bir araçtır. Yelpazesini yüzüne örtü yapmasa güneş onun yanağının parlaklığından yok olurdu:

İtmeseydi rûyma yelpâzesin dil-ber nikâb

Mahv olurdu tâb-ı ruhsârından anun afitâb (Subhî-zâde Feyzî) (Ünlü Aydın 2018: 1160)

Tâb, parlaklığın yanı sıra beyitte hararet anlamı da taşımaktadır. Bu hararetin dinmesi yelpaze sayesinde.

Sevgilinin yelpazeyi eline alış nedeni âşıkların bakış oklarına hedef olmamaktır. Bir siper olarak yelpaze, sevgiliyi namahrem bakışlardan korumaktadır:

Sanma aldı destine yelpâzesin ol 'işve-ger

Nâvek-i nezzâre-i 'uşşâkına kıldı siper (Subhî-zâde Feyzî) (Ünlü Aydın 2018: 1163)

Sevgilinin ay yüzünün kapanmasına neden olan da yelpazedir. Bu sebeple âşık yelpazeye sitem eder:

Yelpezen olmaya dest-i siteminden âzâd

Setr-i dîdârına ey meh-rû hep o bâdîdir (Hanyalı Kâmî) (Akyol 2005: 199)

Mahremiyet sağlama işleviyle yelpaze, *Servet-i Fünûn* dergisinde bir denemenin de konusu olmuştur (Mahmut 1897: 22):

"Zaten yanındaki kulağa karşısındakinin ayıbını söyleyiveren bir ağız gibi, bir tebessüm-i müstehzîyi nâzik bir tevdi-i esrârın yakıcı bir itirâfın mucip olduğu humreti setr için yelpazeden ziyâde vaktinde imdâda yetişen bir şey var mıdır?... üstâdların fırçalarıyla süslenmiş bu nâzik siperler arkasında genc gizler. Genç kadınlar karşılıklarında rahatsızca istihzâ iderler, yavaş sesle esrârlarını hikâyeye eylerler. Bundan başka bir ufak tezkire-i firârî yavaşça gelüp ilticâ edecek olursa o vakit yelpaze bir mehâretle yapılır, o küçük kâğıdı, müteheyyiç bir korsajın tenteleri, kurdeleleri arasından inerken himâyeye eder. Bir esvâp pek dekolte olup da enzâr-ı küstâhâneye karşı müdâfaa lazım geldiği zaman yelpaze orada hazır. Yelpaze yine açılır, kapanır. Fakat o nazarlar ısrâr ider. Yelpaze yine açılır, kapanır, nihâyet bir hiddetle kapanır. Bu sefer titreyerek "küstâh" diye bağırır. Bu vaziyetin daha ziyâde câlib-i dikkat olduğunda, nazârların cesâretini artırdığında şüphe yoktur. İşte bu sûretle arzû ider gibi gözükmediği bir neticeye dest-res olur; fakat bir el mühtezz ve mütereddid, yavaşça uzanırsa...Parmaklar üzerine, çât!...Ah yelpaze, senin bu darbelerine marûz olmak ne kâfidir!"

3.1.4. Dış etkilerden korumak

Mirvaha (yelpaze) ve meges-rân (sineklik) kelimeleri sözlüklerde eş anlamlı olarak verilmektedir. Metinlerde de bu bağlamda kullanılmıştır ancak Reşîd bir lugazında mirvaha ile meges-rânı birbirinden ayırır. Meges-rânı sakın mirvaha zannetme diyerek okuru uyarır:

*Ol nedir kim bir perîşân hâldir
Dâ'imâ cân ürkidir kattâldır
Gerçi zîb ü zînet ile rû-nümâ
Salmur ellerle gördüm bî-vefâ*

*Hidmeti el yardımıyla 'âleme
Sakın anı mirvaha zann eyleme*

*Dürlü dürlü sâz ile peyvestedir
Bir makâm-ı bî-nevâda bestedir*

Kimi hayvân kimisi yerden biter

Yâz eyyâmında olur mu'teber (Sineklik) (Reşîd) (Ertürkoğlu 2014: 79)

Mirvaha ve meges-rânın eş anlamlı olmadığını doğrudan bildiren başka bir şiir tespit edemedik. Bu nedenle bu ayrımın şiirde genel-geçer olmadığı sonucuna varılabilir. Nitekim aşağıdaki şiir buna örnektir. "Mirvaha"(yelpaze)ya pek çok görevle birlikte "meges"(sinek) den korumak da atfedilmiştir:

*Dest-i pâkin bûs idüp cânânenün ey mirvaha
Tâze tut lutf-ı nesîmünle gül-i ruhsârını
Dem-be-dem feyz-i ferah-bahş ol hevâ-yı hûb ile*

Hoşça hıfz eyle megesden la'l-i şekker-bârını (Ahmed Nâmî) (Yenikale 2017: 290)

Yelpazeden teşhis yoluyla sevgilinin elini öpüp rüzgârının lütfuyla onun gül yanağını dış etkilerden koruyup taze tutması istenir. Zaman zaman güzel havayla ferahlık bağışlaması, sevgilinin şeker saçan dudaklarını sinekten güzelce koruması beklenir.

Sevgilinin saçı uzun ve yüzü koruyucu olduğundan yelpazeye benzetilir. Saçın görevi, şeker dudakları sineğe benzeyen yüzdeki benden korumaktır. Ben siyah ve küçük olması açısından kapalı istiare yoluyla sineğe benzetilmiştir. Sineğe benzeyen ben, yelpaze saç tarafından kovulmazsa ansızın sevgilinin dudaklarına ya yapışacak ya da deşecektir:

Hâlünü yüzden ser-i zülf-i meges-rânunla sür

Lâ'l-i şekker-bâruna nâgeh yapışır yâ deşer (Edirneli Şevkî) (Durmuş-Canım 2018: 182)

3.1.5. Ateşi harlatmak/söndürmek

Yelpazenin sosyal yaşamdaki yaygın kullanımı şiire yansır. Sevgili seyre gittiğinde elinden yelpazeyi bir an bile bırakmamaktadır. Bunu sanki yanağının ateşini parlatmak için yapmaktadır:

Komaz bir dem elinden bâd-bîzin seyre gitdükçe

İder gûyâ fîrûzân âteş-i ruhsâr-ı zîbâyı (Azmi-zâde Hâletî) (Kaya 2017: 560)

Şuh sevgilinin âşıklarına yelpaze sallamaktaki amacı aşk ateşini körüklemektir:

'Uşşâkına ol şûh olur mirvaha-cünbân

Kasdı bu ki 'aşk âteşini ide fîrûzân (Subhî-zâde Feyzullah) (Ünlü Aydın 2018: 1174)

Kâtib-zâde Sâkîb'in şiirinde yelpaze ateşi söndürme işleviyle kullanılır. Kim gönül kuşunun kanadını kırarsa talih mumuna bir yelpaze peyda etmiş olur:

Şem'i ikbâline bir mirvaha peydâ eyler

Kim ki işkeste ider murg-ı dilün bâl u perin (Kâtib-zâde Sâkîb) (Kırbıyık 2017: 819)

3.1.6. İtibar göstergesi olmak

Halk ve saray çevresinin kullandığı yelpazeler arasında farklılık vardır. 19. yüzyılın ortalarına kadar yelpaze kuyumcu, nakkaş ve oymacı esnafının rağbet ettiği bir eşyadır. Sanatkârane yelpazelerin ekâbire mahsus olduğu bilinir. Yelpaze bu hâliyle şiirde saygınlık ve ayrıcalığın emaresidir.

Bir masal kuşu olan Anka'nın kanadından yapılmış yelpaze üstünlük göstergesidir. Seyyid Vehbî, Gazi Ahmed Ağa'nın bir asker olarak saygınlığını Anka tüyünden yelpaze sayesinde vurgular. Halkın baht gelinine hüma kanadının gölgesi sorguç, ümit eline şimdi anka tüyü yelpazedir:

'Arûs-ı baht-ı halka sâye-i perr-i hüma sergûş

Kef-i ümmîde şimdi mirvaha şehbâl-i 'ankâdur (Seyyid Vehbî) (Dikmen 1991: 129)

Para karşılığı alınan yelpaze pahalıdır. Herkes ulaşamaz. Bu durum statü farkını ortaya koyar. Tevriyeli kullanılan el, akçeyle yelpazeyi her zaman satın alır ancak âşıkların yelpazesi sadece havadır:

El akçe ile satun alur mirvahayı hep

Ammâ ki bizüm mirvahamız bâd-ı hevâdur (Medhî) (Ünlü Aydın 2018: 1359)

Dönemin koşulları gereği itibar elde taşınsa yeridir. Bu nedenle büyüklerin büyük çoğunluğu elinde deri yelpaze taşımaktadır. İtibar eşya yoluyla dışarıdan görülebilmektedir. Elde statü göstergesi olarak taşınan yelpaze deriyse sahibinin zengin olduğuna delalettir:

Şimdi dest-âvîzdür şâyân-ı dest-i i'tibâr

Tirşesiz yelpâzeyi almaz ele hayl-i kibâr (Râzî) (Ünlü Aydın 2018: 1360)

Zengin, yelpaze kullanır, fakara için lüks sayılan yelpazenin işlevini yüzüne gözüne konan sinek kanadı görür. Beyitte tezattan istifadeyle fakaranın acınacak hâli dile getirilmiştir. Hasta ve kimsesiz olanlar için bela köşesinde sinek kanadı yelpaze olarak yeterlidir:

Ey cân tabîbi bî-kes ü bîmâr olanlara

Künc-i belâda mirvaha yeter per-i meges (Vusûlî) (Taş 2010: 111)

3.1.7. Haberleşmeyi sağlamak

Âşık sevgilinin kokusunu daima yelpazeden alır. Çaresizdir. Rüzgâr elinde değildir:

Şemîm-i zülfün alurdum hemîşe mirvahadan

Ne çâre n'eyleyeyüm rûzgâr elümde degül (Râzî) (Ünlü Aydın 2018: 1360)

Şair, sevgilinin saçının kokusunu ancak rüzgârdan alarak ondan haberdar olmaktadır. Saçlar yüzün iki yanında yelpaze vazifesi görür. Biçimi ve parlaklığıyla tavus kuşunun tüyüne benzetilir. O cefa edene yelpazelik havası estirip yelpazeden tavus kanadına benzeyen saçlarının kokusunu al:

Ol cefâ-cûya meges-rânlık hevâsın eyleyüp
Şeh-per-i tâvûs-i zülfi bûyun al yelpazeden (Erzurumlu Zihnî) (Macit 2018: 206)

Yelpaze sevgilinin kokusundan haber almak için saba rüzgârına el sallar:
Almagıçün bûy-ı cânândan haber
Mirvaha bâd-ı sabâya el salar (Medhî) (Ünlü Aydın 2018: 1359)

Sevgili, kimi zaman yelpazesini âşığa işaret vermek için kullanır. Bu işaret, âşık tarafından ağlayan gönlün kavuşma ihtimali olarak yorumlanır:

Bu gün el saldı baña mirvaha-ı cânânım
Tirşe var gibi dil-i zâra benüm sultânım (Râzî) (Ünlü Aydın 2018: 1360)

19. yy.'dan itibaren yelpazenin doğrudan haberleşme işleviyle ele alındığı görülür. Servet-i Fünûn'da yayımlanan "Yelpaze" adlı denemenin (Mahmut 1897: 408) epigrafı "Bir erkek zevcesinin yelpazesinde bir düşman görmelidir" der. Yazıda yelpazenin toplu alanlarda meşru olmayan kadın erkek ilişkisi kurabilecek bir tehlike olduğuna dikkat çekilmiştir. Yelpaze bir işve silahı olarak nitelendirilir, farklı anlamlar içeren "kırk türlü yelpaze tutuş" olduğundan söz edilir.

Yelpaze zaman içinde temel işlevleriyle birlikte artık sözsüz iletişim de sağlayan bir araca dönüşür. 1930'larda bu işleviyle şu satırlarda betimlenir (Alus 1932: 8): "Locadan locaya aşnalıklar. Meselâ siz locadan çıkınca karşıkı locadan derhal bir kıyam vaki olur. Yelpazelerle, mendillerle envai işaretler. Yelpazeyi sıkça sallamak çok seviyorum demek. Erkek başka tarafla meşgul olursa başını dönüp igbirarla loca kapısından çıkmak. Seyir yerlerinde de gene aynı yelpaze, mendil işaretleri; kaş, göz işaretleri."

3.2. Soyut işlevleri

3.2.1. Âşığın durumunu ifadeye araç olmak

Yelpaze, âşığın kendi durumuyla bağdaştırdığı bir araçtır. Âşık, yelpazenin kendisi gibi sevgilinin yanağını göreliden beri bir yerde karar etmediğini sürekli bir o tarafa bir bu tarafa yeldirip durduğunu hüsni talil yoluyla anlatır:

Göreliden ey gönül ruhsâr-ı yârı mirvaha
Yile virmişdür benüm gibi karârı mirvaha (Zâtî) (Çavuşoğlu 1987: 164)

Şair, yelpazeden medet umarak ona seslenir. Sevgilinin siyah saçlarının kıvrımını çözmemesini, cemiyetin perişan haldeki âşıklarının daha çok perişan etmemesini ister:

Meded ey mirvaha çözme ham-ı zülf-i siyeh-kârın
Perişân eyleme cem'iyetin bir kaç perişânın (Râzî) (Ünlü Aydın 2018: 1361)

Gelenekte perişan olarak nitelendirilen saç, yelpazenin etkisiyle çözümlenerek daha dağınık hâle gelir. Yelpazeden zaten perişan durumda olan âşıkların daha da perişan edilmemesi talep edilmektedir.

Şair, yeri sevgilinin eli olan yelpazeye hasetle bakar. Onu âdeta bir rakip olarak görür. Zaman insana fırsat verecekse böylesinden vermelidir:

*El-hased ey mirvaha oldı mekânun dest-i yâr
El virürse böyle el vîrsün kişiye rûzgâr* (Medhî) (Ünlü Aydın 2018: 1359)

Beyit, Arapça harfi tarif olan el- takısıyla başlar. Bu başlangıç hased ismini tarif eder. El- ile başlayan dize şairin kavuşma hayaline ilham olan sevgilinin elini ifadeye hazırlıktır. Dizenin dest-i yar tamlamasıyla bitişi eli güçlendirir. El vermek tevriyeli kullanılmıştır.

Tekdüze ve kapalı hecelerın yoğunluğu ve mısranın “el-hased” ile başlaması âşığın rakip olarak gördüğü yelpazeye hasedini ifade için bir vasıtaadır. İkinci mısırada ince ünlülerin sık kullanılması rakip olan yelpazenin sevgilinin elinde bulunma şansını vurgulamaktadır.

3.2.2. Aşk ateşini harlatmak/ söndürmek

Yelpazenin ateşi harladığı ve görünür kıldığı gibi Necâtî'nin mecmualarda yer alan şiirlerinin her varağı aşk ateşini alevlendiren yelpaze işlevi görecektir:

*Şi'rümi mecmû'alara yazasuz şevk ile siz
Tâ kim ola her varak 'aşk odına bir bâd-bîz* (Necâtî) (Tarlan 1992: 252)

Ay yüzlü güzel, destarını sarmak için tazeler sanma. Aşk ateşim alevlensin diye yelpazeler:

*Sanma destârın o meh-rû sarmak için tâzeler
Âteş-i 'aşkum 'alevlensün diyü yelpâzeler* (Fennî) (Ünlü Aydın 2018: 1208)

Âşık, aşk ateşinin söndürülmesi için sevgiliden medet umar. Bu nedenle güzelliği de yelpazeyle ilişkilendirerek yorumlar. Sevgilinin eteği ve saçı uzun olması bakımından benzerdir. Gelenekte âşığın gönlü de sevgilinin saçlarının ucundadır. Âşık gönlündeki ateşe sevgilinin yelpaze salladığını; “eteğin, gönül asan zülfün ile yoldaşcasına gönül ateşini harlayarak geçtiler” cümlesiyle dillendirir:

*Geçdiler sûz-ı dile mirvaha-cünbân olarak
Dâmenün zülf-i dil-âvîz ile hem-rehcesine* (Muvakkit-zâde Muhammed Pertev) (Bektaş 2017: 305)

3.2.3. İkaz aracı olmak

Yelpazenin kendisini olmaz havaya yellemesi, sevgiliye âşıklık iddiasında bulunduğu anlamına gelir. Zaman veya rûzgâr öyle bir sille vurur ki onu darmadağın eder:

*Rûzgârın sillesinden olmasun gâfil inen
Kendüyi olmaz hevâya yiller imiş bâd-bîz* (Süheylî) (Harmancı 2017: 205)

Hava anlamının tedaisiyle bâd ile iham-ı tenasüp ilişkisi içerisinde kullanılan heva kelimesi istek, arzu anlamında olup hevesini elinden düşürmeyen insanın yelpaze gibi rûzgâra/zamana aşına olması gerekir:

*Eksük olmasun elümde dir isen bâd-ı hevâ
Mirvaha-âsâ olursın rûzgâra âşinâ* (Ahmed Nâmî) (Yenikale 2017: 293)

Şair yelpaze gibi olmamak hakkındaki uyarısını ikinci dizede yoğun kullandığı kalın ünlülerle ifade eder.

Yelpaze, şairin mizacına ve şiirin yazıldığı döneme göre kimi zaman “heva vü heves” çağrışımlarıyla bir ikaz aracı, kimi zaman da bilakis isteklerinin peşinden gitme çağrısına dönüşmektedir. Şair, okuru gel helva meclisinden tat alan ol, yelpazeyle oradan sinek kovan olma, çiçekten bal alan arı olursun. Böyle kalmazsın.” diye teşvik eder:

Meges-rân olma gel şîrin-mezâk ol bezm-i helvâdan
Çiçekten bal alır zembûr olursun böyle kalmazsın (Hamamizade İhsan) (İsen-Canım 2019: 343)

Yelpazen simurg kanadından da olsa mağrur olma. Rüzgâr insana bir deriyi bile bazen vermez:

Per-i sîmurg ise de mirvahan olma mağrûr
Rûzgâr âdeme bir tirşeyi gâhî virmez (Lâ-edrî) (Ünlü Aydın 2018: 1360)

3.3. İşlevsiz olmak

Yukarıdaki işlev sınıflandırması dışında kalan, yelpazenin yetersizliğini vurgulayan beyitler de vardır. Aşk ateşi karşısında yelpaze çaresizdir. Sinek kanadı mesabesinde olan yelpaze bir an bile harareti def edemez:

Bâd-bîzen eylemez def-i harâret bir nefes
Âteş-i 'ışkı nice teskîn ider perr-i meges (Ahmed Nâmî) (Yenikale 2017: 293)

4. YELPAZENİN KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE İLİŞKİLİ OLDUĞU GÜZELLİK UNSURLARI, ÖZEL ADLAR VE DİĞER KAVRAMLARLA İLİŞKİLERİ

4.1. Güzellik unsurları

4.1.1. Saç

Yelpazeye en çok ilişki kurulan güzellik unsuru saçtır. Saç yüzün iki yanına düştüğünden biçimiyle yelpazeye benzetilir. Ayrıca gelenekte saç sevgilinin sinesine kadar uzun olduğu için sevgiliye kavuşur. Şair bu benzerlikleri kullanarak "Saç niçin bu kadar gönül çekicidir yoksa isteğine kavuşma meclisinde yelpazelik mi yapar?" diye sorar:

Neden tâ böyle dil-keşdir o gîsû bilmezem yohsa
Meges-rânlık mı eyler bezm-i sadr-ı kâm-rân üzre (Nedim) (Macit 2017: 41)

Âşık, saç yelpazesinin ne zaman hareketleneceğini merakla takip eder. Âşığın bakışı, sevgilinin saç yelpazesi sabaya el sallarsa diye her yana üveyik kuşu gibi bakar. Beyitte üveyik kuşunun hızlı aralıklarla sağa sola bakmasından yararlanılmıştır:

Sabâya el salar yelpâze-i zülfün diyü şâyed
Olur her sûya şeh-bâl-i nigâhum fâhteveş perrân (Hâtem) (Varışoğlu 1997: 249)

4.1.2. Ruh (yanak), hâl (ben)

Gelenekte yanak ateş olarak tasvir edildiğinden yelpazeye ilişkilendirilir. Sevgilinin yanak güneşi mecliste muma hararet verince yelpaze kanatlarını ona pervane eder:

Şem'e meclisde harâret viricek mihr-i ruhun
Mirvaha itdi ana bâl ü perin pervâne (Behiştî) (Aydemir 2018: 441)

Açık hecelerden oluşan tekdüze kalıp yelpazenin ritmik hareketini ve ikinci mısran son tefilesinin bir hece eksiğiyle yelpazenin hareketinin çokluğu öne çıkarılmıştır.

Yanak, Hintliye benzeyen bene hararet verir. Bu nedenle sevgilinin güzellik eline saçtan yelpaze gereklidir. Ben, gelenekte siyah olması ve yanağın ortasında bulunmasıyla Hintli padişaha benzetilir. Ben Hintli bir padişah olunca rahat etmesi için sevgilinin saçı gölgelik eder:

O şâh-ı hâl-i Hindûya harâret verdi ruhsârı

Yed-i hüsnünde yârün zülfden yelpâze lâzımdır (Hafîd) (Koç Acar 2006: 130)

Sevgilinin beninin hayali aşk hastasını usandırsa saçın gölgesi tavus kuşunun tüyünden yelpaze olur:

Haste-i 'ışkı usandursa hayâl-i hâl-i dost

'Aks-i zülf olur meges-rân şehper-i tâvûsdan Âşık Çelebi, (Kılıç 2017: 106)

4.1.3. Hatt (ayva tüyü), leb (dudak)

Yelpaze koruyucu işleviyle şeker dudakları sineklerden koruyan ayva tüyelerine benzetilir. Bu olmasa âşık rakiplerle başa çıkamayacağını düşünür. Rakipler kapalı istiare yoluyla sineğe benzetilmiştir:

Rukabâdan baş alınmazdı biraz olduk emîn

Şekerîn-la'l-i lebe hattı meges-rânlık ider (Muvakkit-zâde Muhammed Pertev) (Bektaş 2017: 94)

Leff ü neşr yoluyla ayva tüyleri bulutu, sevgilinin yanağına rüzgârla serinlik getirir. Bulut da sevgilinin ay yüzüne sanki yelpazedir:

Verâ-yı ebr-i hat kılmış 'izârın rûzgâr âhir

O meh-i bedr-cemâle gûyiyâ yelpâze çekmiştir (Lâzîkî-zâde Feyzullah Nâfiz) (Demir 2017: 236)

Yelpaze şeker dudağa sallandıkça aşığın sinek gibi avare kılmaktadır:

Sallandugınca la'l-i şeker-bâra mirvaha

Kılur beni meges gibi âvâre mirvaha (Mesîhî) (Mengi 2020: 269)

Yelpaze, ihtiyaca göre hareket ettirilir. Belli bir düzeni olmaz. Beytin kurgusunda tercih edilen veznin durakları tekdüze değildir. Böylelikle hem yelpazenin sallanma aralığındaki ihtiyacı hem de âşığın yerinde duramaz hali veznin duraklarıyla desteklenmiş görünüyor.

4.2. Özel adlar: Hz. Süleyman, Hz. İsa, Cebrail, Cem.

4.2.1. Hz. Süleyman

Yelpaze, statü bildiren bir araç olduğundan güçlü kişilerle bağdaştırılır. Rüzgâra hükmeden bir peygamber olan Hz. Süleyman, güneşe tapan bir kavmin melikesi Belkıs'ın tahtını onu imana davet için kendi devletine getirir. Teneffüs, rüzgâr, yelpazelenmek ve gahî kelimelerinin oluşturduğu güçlü tenasüple kurgulanan beyitte Hz. Süleyman'ı da çağrıştıracak bir gönderme ile o ay yüzlü Süleyman'ın bazen rûzgara hükmetmesine şaşmamak gerekir:

'Aceb mi rûzgâra hükmederse gâhi ol meh-rû

Süleymânım teneffüs eyleyip yelpâzelendikçe (Rodosçuklu Fennî) (Hocaoğlu Alagöz 2016: 174)

Yelpaze, sevgilinin yanak ülkesine malik olduğu için Süleyman gibi yele hükmünü geçirse buna şaşılmaz:

Hükmi geçerse tan mı Süleymân gibi yele

Mâlik durur çü milket-i ruhsâra mirvaha (Mesîhî) (Mengi 2020: 269)

Yelpaze, havayı hareketlendirmesi dolayısıyla hüküm sahibi birisi olarak tasavvur edilmiş ve bu çerçevede rüzgâra hükmeden Hz. Süleymanla aynileştirilmiştir. Bu yüzden halk içinde şöhret bulmasına şaşılmaz:

Zâtîyâ her dem Süleymân gibi hükm eyler yele

N'ola balsa halk içinde iştiyhârî mirvaha (Zâtî) (Çavuşoğlu-Tanyeri 1987: 164)

4.2.2. Hz. İsâ

Yelpaze cana can katması ve nefesle ilişkisi açısından Hz. İsâ'yla bağdaştırılır. Rûzgârın teviriyeli kullanıldığı beyitte yelpaze, dem ehli gösterilerek Allah'ın ruhunu nefyeden nefesi andıran hava akımını hareketlendirmesiyle zamana armağan olarak düşünülmüştür:

Ehl-i demdür nefh-i Rûhullahdan urur demi

Yâdigâr olsa 'aceb mi rûzigâra mirvaha (Hayâlî) (Tarlan 1945: 352)

Yelpazenin elde tutulması, serinleten ve hayat bahşeden etkisinin olması dolayısıyla Hz. İsâ telmihine de başvuru olarak yelpazeyi halkın el üstünde tuttuğu, ona itibar ettiği söylenmiştir:

Cân bağışlar câna bir 'İsî-nefesdür anı halk

Tutar el üzre bulupdur i'tibârî mirvaha (Zâtî) (Çavuşoğlu-Tanyeri 1987: 164)

4.2.3. Hz. Cebrail

Tavus kuşunun tüyünden mamul yelpazelerin değerli olduğu, saraylarda kullanıldığı bilinmektedir. Şair sevgilinin yelpazesinin tavus tüyünden yapılmışından daha değerli olması gerektiğini belirtir. Tavus yünü sultanlar yelpazesi olsa, sana Cebrail kanadının yelpaze olması gerekir:

Tâvûs yünü olsa selâtîn mirvaha

Sana gerek ki mirvaha ola perr-i Cebrâ'il (Ahmedî) (Akdoğan ty: 457)

4.2.4. Cem

Yelpaze, iktidarının sürekliliği ve devlet büyüklerinin elini öpmek için bir ayak üzere durup dua eden bir insana benzetilir:

Bir ayağ üzre durup eyler du'âlar irmege

Dest-bûs-ı husrev-i Cem-iktidâra mirvaha (Hayâlî) (Tarlan 1945: 352)

4.3. Diğer kavramlar: bâd-ı sabâ, nesîm, sî-murg, el, güneş, kerrûb, pervane, per, sünbül.

4.3.1. Bâd-ı saba, nesîm

Yelpaze sallayarak misafir ağırlama âdeti şüire yansır. Övgü şiirlerinde saba, yelpaze sallayandır.

Saba sevgilinin kokusunu getiren bir rûzgârdır. Sultan Ahmed'in kızı Fâtıma Sultân'ın dünyaya gelişi için yazılan kasidede güller onun doğuşu müjdesiyle yaka yırtmıştır. Saba rûzgârı koşup gelen yelpaze sallayıcıya benzetilmiştir:

Bu beşâretten idüp çâk-i girîbân güller

Yilerek bâd-ı sabâ mirvaha-cünbân geldi (Dürri) (Vural 2020: 173)

Saba rûzgârı eserek sevgilinin saçına değer. Âşığın gönlü bununla serinler. Saba altın tarağa benzetilmiştir. Dokunup sevgilinin saçını okşar. İstek sahiplerinin gönlü şevkle yelpazelenir:

Dokunup şâne-i zerrîn-i sabâ zülfünü okşar

Dil-i erbâb-ı hevâ şevk ile yelpazelenirmiş (Hamâmî-zâde İhsân) (İsen-Canım 2019: 169)

Beyitte "şâne-i zerrîn-i sabâ" ve "dil-i erbâb-ı hevâ", "zülf" ve "yelpaze" birbiriyle paralellik oluşturmuştur.

Bâd-ı saba eğer arada vasita olmasa yelpazesi saçını kaldırmazdı:

Şâhid-i zülfünü kaldurmaz idi mirvahası

Olmasa bâd-ı sabâ arada ger vâsitası (Râzî) (Ünlü Aydın 2018: 1361)

4.3.2. Sî-murg (Anka)

Yazın sıcaklığının verdiği sıkıntı memduhun içini daraltsa sî-murg kanadı daima yelpazesi olurdu:

Dâ'imâ şeh-per-i sî-murg meges-rânı idi

Rûhına virse elem mihnet-i tâbistânî (Gelibolulu Ali) (Aksoyak 2018: 246)

Anka'nın tüyünden yelpaze yapılsa bu zamanda havanın kazancı gamsız olur mu?:

Bu rûzgârda bî-gam olur mı kesb-i havâ

Yapılsa mirvaha bâl u perinden 'Ankâ'nun (Fennî) (Demirkazık 2009: 487)

4.3.3. El

Yelpazenin elle kullanılan bir eşya olması elin zengin bir anlam çerçevesiyle kullanılmasını sağlamıştır.

Sevgilinin kıvrım kıvrım saçlarını yelpaze gibi taşıyan, zamanla sevgilinin elini öpme imkânına kavuşur:

Mirvaha gibi olan pîç ü ham-ı yâre humûl

Rûzgâr ile bulur bûs-ı kefi yâre vusûl (Vâsık) (Ünlü Aydın 2018: 1360)

Âşık rolünde gösterilen yelpaze her an sihir yapıp efsun okuyup üfürme sevgilinin elini öpmezdi:

Dem-be-dem sihr idüp efsûn okıyup üfürme

Öpmez idi gâlibâ dest-i nigârı mirvaha (Zâtî) (Çavuşoğlu-Tanyeri 1987: 164)

Yelpazenin sallanması onu kullananları ferahlatır. Bu yüzden aşağıdaki beyitte yelpaze herkesin hizmetinde koşuşturan bir kimse gibi düşünülmüştür. Yelpazenin elde taşınması da şaire "halk-ı cihanın eli oldu" cümlesini tedarileriyle kullanma fırsatı vermiştir:

Hidmetinde çünkü yıl gibi yiler her kişinin

Oldu uş tutar eli halk-ı cihânun mirvaha (Edirneli Nazmî) (Üst 2018: 3075)

4.3.4. Güneş

Yelpaze, sevgilinin güneşe benzetilen yüzünü gizler, serinletir. Bazen de güneş, elinde yelpaze olan bir insana benzetilir.

Gelenekte sevgilinin yüzü güneştir. Saç kıvrımları yüze yelpazelik eder. Gönül doruğunun güneşi olan sevgili saç kıvrımlarının rûzgârda havalanmasıyla âşığı serinletir: "Nâfiz, yanağının sıcaklığını büklüm büklüm olan saçlarının kıvrımında gördü. Ey gönül burcunun güneşi! Bizi yelpazelendirdin." şeklinde dil içi çeviri yapabileceğimiz beyitte; germiyyet, heva, turre, yelpazelenmek kelimeleri bize sevgilinin yüzündeki saçların yelpaze işlevini hatırlatıyorsa da heva kelimesinin heves anlamı ve âşığın, sevgilinin saçlarının arasından onun yüzünü görmüş olması, âşığın gönül ferahlığını sağladığı anlamına götürür. Yelpazenin buradaki anlamı zahiri bir ferahlık değil gönül ferahlığı olmalıdır:

Görüp germiyet-i rûyun hevâ-yı turrede Nâfiz

Bizi ey âfitâb-ı evc-i dil yelpazelendirdin (Lâzîkî-zâde Feyzullah Nâfiz) (Demir 2017: 402)

Yelpaze, sevgilinin parlaklık veren güzellik güneşine yanmak için yüzünü eline alıp sevgiliye gitmiştir: Beytin anahtar niteliği taşıyan kelime grubu elini yüzüne almaktır. Kinayeli bir kullanımla hem yelpazenin yüz kısmının işlevi hatırlatılmış hem de bütün riskleri ve aşağı bir pozisyona düşmeyi göze alan bir insan gibi düşünülmüştür:

Mihr-i hüsn ü tâbına yârun Hayâlî yanmaga

Vardı yüzün eline alup nigâra miroaha (Hayâlî) (Tarlan 1945: 352)

4.3.5. Kerrub (meleklerin en büyüğü)

Melek kanadı, özellikle kasidelerde yelpazeye benzetilmiştir. Memduhun yelpazecisi Allah'a en yakın meleklerin kanadından, has hariminin süpürgeci de hurilerin zülfü olsa uygun düşer:

Yiridür olsa cârûb-ı harîm-i hâssı zülf-i hûr

Revâdur şepher-i kerrûbiyân olsa meges-rânı (Âşık Çelebi) (Kılıç 2017: 17)

(Memduh) ne yüce melek sıfatlı kimsedir ki melekler iftar meclisinde kanat safasıyla bir baştan bir başa (onun) yelpaze sallayan hizmetçileridir:

Ne kerrûbî-sıfatdır kim safâ-yı bâl ile yek-ser

Melâ'ik bezm-i iftârında huddâm-ı meges-rândır (Sünbül-zâde Vehbî) (Yenikale 2017: 167)

4.3.6. Pervane, per

Kanat iki tarafta bulunan ve havada durmaya yarayan bir uzuv olmasıyla melek, sinek ve pervaneyle ilişkilendirilir. Havayla ilişkisi ve biçimi açısından yelpazeye benzetilir. Âşığın ahı göklere ulaşacak kadar fazladır. Âşıkların ahı meclisin mumuna öyle bir sıcaklık verir ki pervaneler kanadını ona yelpaze yapar:

Şem'-i bezme âhumuz şöyle harâret virdi kim

Bâ1 ü perden miroaha yaptı ana pervâneler (Mesihî) (Mengi 2020: 156)

4.3.7. Sünbül

Sünbül, baharın habercisi bir çiçektir. Örgülü saça benzeyip ortasındaki sapın etrafında henüz tomurcuk halindeki çiçekleri düzgün bir şekilde kümelenir. Dipten yukarı uca doğru incelererek gider. Bu kolunu kanadını bürünmek olarak güzel bir sebeple izahtır. Meltem rüzgarının esmesiyle hareket eden sünbül hayali üzerine kurgulanan beyitte her sünbül şah meclisinde yelpaze sallayan bir kişi gibi tasvir edilmiştir:

Bürinür bâl u perin bâd-ı sabâdan salmur

Bezm-i şâhîde meges-râna döner her sünbül (Gelibolulu Âlî) (Aksoyak 2018: 165)

5. YELPAZE REDİFLİ GAZELLER

“Redif, simetrik tekerrürü ile şiiri belirli bir kavram ve konu etrafında toplayan bir atmosfer yaratan mihver olmuştur. Çok defa şiirde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayan redif ona “yek âhenk” diye vasıflandırılan konu bütünlüğü kazandırır.” (Akün 1994: 402). Yelpazenin şiirlerde kelime hâlinde bir redif olarak tekrarı anlatımın merkezinde bir özne olarak tanımlanmasını sağlar. İçinde yelpaze geçen tespit edebildiğimiz beyitlerin yanında redifi yelpaze olan dört müstakil şiir de vardır. Bunlar: Mesihî, Hayâlî Bey, Zâtî ve Edirneli Nazmî'ye aittir.

Hayâlî'nin gazelinde yelpaze teşhis yoluyla âşığın yerini almıştır. Sevgilinin yanağına yâr olmak için kararını yele veren, dem ehli olan, sevgilinin yanağını gördüğünde âh çeken, sevgiliye varmak için yüzünü eline alan âşıkla bağdaştırılmıştır.

1. Ger hevâdâr olmasa ruhsâr-ı yâra miroaha
Yele vermezdi karârın bir karara miroaha

2. Ehl-i demdür nefh-i Ruhullâhdan urur demi
Yâdigâr olsa aceb mi rûzigâra miroaha

3. Bir ayag üzre durup eyler dualar ermege
Dest-bûs-ı husrev-i Cem-iktidara miroaha

4. Gördü çün ruhsâr-ı yârı çekdi dilden âh-ı serd
Bir nefes yâr olmadı nâmus u 'âra miroaha

5. Mihr-i hüsnü tâbına yârun Hayâli yanmaga
Vardı yüzün eline alup nigâra miroaha (Hayâli Bey) (Tarlan 1945: 352)

Mesîhî'nin gazelinde yelpaze sallanışıyla âşığı sinek gibi avare edişi, tavus tüyünden imal edilmiş olması, sevgilinin yüzünden sinekleri kovması.. gibi daha çok somut işlevleriyle ele alınmıştır.

1. Sallanduginca la'l-i şeker-bâra miroaha
Kılur beni meges gibi âvâre miroaha

2. Yer yer nişânların per-i tâvûs sanma kim
Urındı dâg-ı 'ışkunı bî-çâre miroaha

3. Hâlün megesleri komadı hatt-ı la'lüni
Ürküttdi gerçi kim ara zülf ara miroaha

4. Deprense rûzgâr ile n'ola sovak sovak
Kendüyi ıssıdımadı çün yâra miroaha

5. Hükmi geçerse tan mı Süleymân gibi yele
Mâlik durur çü milket-i ruhsâra miroaha

6. Her dem salınur iki yana bir kanad ile
Kanda uçar irem mi sanur yâra miroaha

7. Depretdügince zülfünü virür Mesîhînün
Ömr-i azîzini yele yek-pâre miroaha (Mesîhî) (Mengi 2020: 269)

Zâtî, yelpaze redifli gazelinde yelpaze kararını yele veren (1. beyit), sihir okuyup üfürerek sevgilinin elini öpen (2. beyit), sevgiliyi görmeye yeltenen (3. beyit), altın kaftan giyinip

salınan (4. beyit), altın ve gümüş kazanan (5. beyit), itibar gören (6. beyit), Süleyman gibi şöhretli (7. beyit) bir insan olarak tasvir edilmiştir.

1. Göreliden ey gönül ruhsâr-ı yârı mirvaha
Yile virmişdür benüm gibi karârı mirvaha

2. Dem-be-dem sihr idüp efsun okıyup üfürmeşe
Öpmez idi gâlibâ dest-i nigârı mirvaha

3. Hak nasîb itsün ne hoş nâzûk hevâsı var imiş
Yeltenürmiş görmege ruhsâr-ı yârı mirvaha

4. Hil'at-i zerrîn geyüp her dem salınsun her yana
Hoşlug ile sürsün ey dil rûzigârı mirvaha

5. Şol kadar bâd u hevâdan sîm ü zer kesb itdi kim
Müflis olmaz haşre dek itmezse kârı mirvaha

6. Cân bağışlar câna bir 'Îsî- nefesdür anı halk
Tutar el üzre bulupdur i'tibârı mirvaha

7. Zâtiyâ her dem Süleymân gibi hükm eyler yeşe
Nola bulsa halk içinde iştiyhârı mirvaha (Zâtî) (Çavuşoğlu-Tanyeri 1987: 164)

Edirneli Nazmî'nin gazelinde yelpaze, rüzgârıyla safa getiren (1.beyit), yaz günlerinde herkesin elinde bulunan, sıkıntıyı def eden, rahatlatan (1., 2., 3., 4., 5. ve 6. beyit), yaz günlerinde sıcaktan koruyan bir eşya olmasıyla vurgulanmıştır. Diğer (7., 8, 9., 10 ve 11.) beyitlerde ise yelpaze sevgiliyi koruyan bir araç olarak ve sevgilinin kirpik, saç ve yüz gibi güzellik unsurlarıyla irtibat kurularak kullanılmıştır. Edirneli Nazmî redif olarak yelpazeyi somut işlevleriyle günlük yaşamdaki görünümüyle kurgulamıştır:

1. İy dem-â-dem bâ'isi kesb-i safânun mirvaha
Vey dem-i nakdi hemân bâd-ı sabânun mirvaha

2. Her kişi elden komaz irse kaçan eyyâm-ı sayf
Olur ârâmı o demler cism ü cânun mirvaha

3. İssi görmez işi anun iricek yay ayı pes
Dem-be-dem kalkanı olur ol belânun mirvaha

4. İssi günde bâd-veş bâdı olur her dem hemân
Câna bahş olmasına bir hoş-safânun mirvaha

5. Hidmetinde çünkü yıl gibi yiler her kişünün
Oldı uş tutar eli halk-ı cihânun mirvaha

6. *Bun deminde kişinün üstine dönmekte hemân
Oldı nakl-i müstevî ehl-i vefânun mirvaha*

7. *Merdüm-i çeşmi nigârün hastedür kim dem-be-dem
Üstine salar turup müjgânu anun mirvaha*

8. *İstemez yavuz yil istediği bir dem üstine
Hoş hevâ-dârı olupdur ol hü mânun mirvaha*

9. *Zülf-i yâri tek tururken fitneye tahrîk ider
Kuyruğu basar yürür uyur yalanun mirvaha*

10. *Dem olur kim zülfî gibi göz göre her yirde âh
Perde olur yüzine ol dil-rubânun mirvaha*

11. *Bulsa bir dem gün göstermezdi yüzün Nazmiyâ
Şöyle ditrer üstine ol meh-likânun mirvaha* (Edirneli Nazmî) (Üst 2018: 3075)

Bu şiirlerin başlık ve içeriğinde nazire olup olmadıklarına dair bir karine bulunmamaktadır. Nazire tanımlarında ittifak edilen üç özellik (Köksal, 2006, s. 31) zemin şiirle vezin birliği, kafiye, varsa redif birliği, eda, mânâ ve muhteva birliğidir. Yelpaze redifli gazeller bu üç ölçüt ışığında incelendiğinde şu sonuçlar çıkarılabilir:

Yelpaze redifli dört gazelin de vezni Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün'dür.

Zâtî ile Hayâlî Beye ait mirvaha redifli iki gazelde yelpazeye teşhis yoluyla âşık rolü verilmiştir. Kafiye ortaklığı bulunmamaktadır.

Mesîhî ve Edirneli Nazmî yelpazeyi gündelik yaşamdaki somut işlevleri ve sevgilinin güzellik unsurlarına odaklanarak işlemiştir.

Hayâlî Bey ve Mesîhî'nin gazelinde kafiye ortaklığı bulunmaktadır. Muhteva birliği bulunmamaktadır.

Yelpaze redifli dört gazelde nazire olma ölçütlerini sağlayacak bir ortaklık bulunmamaktadır. Benzerlikler ise etkileşimin sonucu olabilir.

Sonuç

Klasik Türk şiirinin temel konularından biri aşktır. Klasik şiirin âşığın ateşinden ilham alan aşk telakkisi yelpazeyle olanaklarını genişletir.

Sayfiye yerlerinden saraya farklı sosyal çevrelerde yaygın kullanılan bir eşya ve aksesuar olarak yelpaze klasik şiirin estetik ve biçimci yönüyle bağdaştırılarak işlenir. Bu bağdaşma, insanın eşyayla ilişkisini, onu sanatsal bir yorumla nasıl zenginleştirdiğini gösterir. Geçmişten günümüze kullanılagelen yelpaze şiirde toplumsal ve kültürel değişimin izdüşümünü yansıtır. Yazımızda tespit ettiğimiz ve gruplandırdığımız örneklerde yelpazenin kuş tüyü, bayrak, kağıt çeşitlerinin olduğu görülmüştür. Kuş tüyünden yapılanlar, değerli madenlerle süslenenler, biçimi bayrağa benzeyenler sevgili ve padişahı övmek için benzetilen ve statü göstergesi bir aksesuar olarak karşımıza çıkmıştır. Diğer bağlamlarda yelpaze türleri, âşığın kendi durumuyla bağdaştırdığı bir araçtır.

Güzellik unsuru olarak değerlendirilen yelpazenin kimi zaman sevgilinin güzellik unsurlarıyla da irtibatlandığı görülmektedir. Yelpazenin sevgilinin güzellik unsurlarından

saç, el, yanak, ben, dudak ve ayva tüyü ile birlikte kullanıldığı görülmüştür. Bunların içerisinde saç ve el ile yapılan benzetmeler birçok şairde tekrarlanırken dudak, ayva tüyü, ben ve yanakla ilgili özgün kullanımlar da dikkati çeker.

Yelpaze, rağbet gören bir eşya olarak şairlerin redif seçimlerine de yansımıştır. Yelpaze redifli gazeller şairlerin etkileşimi ve devrin moda anlayışının göstergesi olsa gerektir.

Kaynakça

- Abdülaziz Bey. (1995). *Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri*. Kazım Arısan-Duygu A. Günay. (Yay. Haz.). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Akdoğan, Y. (ty). *Ahmedî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0>>.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>>.
- Akün, Ö. F. (1994). Divan edebiyatı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9, 389-427. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akyol, İ. (2020). *Hanyalı Kâmî dîvânı*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Alus, S. M. (1932, 15 Mart). Locada yelpazeyi sıkça sallamak “çok seviyorum” demekti! Eski Defterdekiler. *Akşam Gazetesi*, 8.
- Arslan M.-Aksoyak İ. H. (ty.). *Haşmet külliyyatı, divân, senedü’ş-şuara, viladet-name, intisabü’l-müluk*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.(ET:24.12.2021). <<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10617,girivemetinpdf>>.
- Ayar, N. (2011). *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567’deki Lugaz Mecmuası (vr. 245-280 metin-inceleme)*(Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Aydemir, Y. (2018). *Ramazan Behişti dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021) <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56445,ramazan-behisti-divanipdf.pdf?0>>.
- Aydemir, Y. (2019). Aruz-Prozodi İlişkisi ve Aruzla Yazılmış Metinleri Taktiye Uygun Okumak/Okutmak. *Prozodi (Bürün Bilimi) ve Konuşma Çalıştay Bildirileri*. 41-49. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bektaş, E. (2017). *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021) <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55973,pertev-divanipdf.pdf?0>>.
- Bilirgen, E. (2003, Eylül). Yelpazenin dansı. *Antik Dekor*, 78, 88-99.
- Çavuşoğlu, M.-Tanyeri, M. A. (1987). *Zâtî dîvânı*. gazeller kısmı. III. cild. İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Davis, F. (2006). *Osmanlı hanımı*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: YKY.
- Demir, H. (2017). *Lâzîkî-zâde Feyzullah Nâfiz ve dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54126,53959lazikizade-feyzullahnafizdivanpdf.pdf?0>>.

- Demirkazık, H. İ. (2009). *18. yüzyıl şairi Mustafa Fennî dîvânı (inceleme-tenkitli metin-dizin)* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbî ve Dîvânı'nın karşılaştırmalı metni* (Doktora tezi Ankara Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Durmuş, T.-Canım, R. (2018). *Edirneli Şevkî*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021).
< <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59035,sevki-divanipdf.pdf?0>>.
- Ertürkoğlu, E. (2014). Reşit Efendi'nin dîvân-ı lûgazı. (inceleme-metin). (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul. Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Gülensoy, T. (1995). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gündüz, E. (1997). Subhî-zâde Feyzî dîvânı (karşılaştırmalı metin) (Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Harmancı, M. E. (2017). *Süheylî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021).<<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750,suheyli-divanipdf.pdf?0>>.
- Hocaoğlu Alagöz, K. (2016). *Rodosçuklu Kömürkaya-zâde Fennî müşâare dîvânçesi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- İpekten, H. (2019). *Nâ'ilî-i Kadîm dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 30.09.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67155,naili-i-kadim-divanipdf.pdf?0>>.
- İsen, M.-Canım, R. (2019). *Hamâmî-zâde İhsân dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021) <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64194,hamamizade-ihsan-divanipdf.pdf?0>>.
- Karacan, T. (1991). *Bosnalı Alaeddin Sâbit dîvânı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, B. A. (2017). *Azmî-zâde Hâleti dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021).<<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56159,azmizade-haleti-divanipdf.pdf?0>>.
- Kılıç, F. (2017). *Âşık Çelebi dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021).
<<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55975,asik-celebi-divanipdf.pdf?0>>.
- Kırbyık, M. (2017). *Kâtib-zâde Sâkib dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021).<<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56426,katib-zade-sakib-divanipdf.pdf?0>>
- Koç Acar, G. (2006). *Hafid dîvânı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)* (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Koçu, R. E. (1967). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Köksal, M. F. (2006). *Sana benzer güzel olmaz dîvân şiirinde nazire*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kurtoğlu, O. (2017). *Zâtî dîvânı. (gazeller dışındaki şiirler)*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56164,zati-divanipdf.pdf?0>>.

- Macit, M. (2018). *Erzurumlu Zihnî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58638,erzurumlu-zihni-divanipdf.pdf?0>>.
- Macit, M. (1997). *Nedîm dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Mahmut Sadık. (1897). Yelpaze. *Servet-i Fünûn dergisi*. 338, 407-409. Boğaziçi Üniversitesi. (ET: 24.12.2021). <<http://www.servetifunundergisi.com/yelpaze-3/>>.
- Mahmut Sadık. (1897). Yelpaze. *Servet-i Fünûn dergisi*. 340, 22-24. Boğaziçi Üniversitesi.(ET: 24.12.2021). <<http://www.servetifunundergisi.com/yelpaze/>>
- Mengi, M. (2000). *Mesîhî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-272452/mesih-divani.html>>.
- Şemseddin Sâmî. (1317). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî bey dîvânı*. İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- Tarlan, A. N. (1992). *Necâtî beg dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Taş, H. (2010). *Vusûlî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10660,vusuli-divanipdf.pdf?0>>.
- Ünlü Aydın, Y. (2018). Mecmû'a-i eş'âr (Milli kütüphane fb 533) inceleme-metin (*Doktora tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Üst, S. (2018). *Edirneli Nazmî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?0>>.
- Varışoğlu, M. C. (1997). Hâtem hayatı, edebi şahsiyeti, divanının tenkitli metni ve incelenmesi (*Yüksek lisans tezi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Vural, R. (2020). *Dürrî Ahmed efendi dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73492,durri-ahmed-efendi-divanipdf.pdf?0>>.
- Yavuz, K.-Yavuz, O. (2016). *Muhibbî dîvânı*. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Yenikale, A. (2017). *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021) <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0>>
- Yenikale, A. (2017). *Ahmed Nâmî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (ET: 24.12.2021). <<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56192,ahmed-nami-divanipdf.pdf?0>>.